

EDWARD DE BONO este o personalitate de referință în domeniul gândirii creative și inventatorul conceptului de „gândire laterală” și al tehnicii celor „Șase pălării gânditoare”. Recunoscut pe plan internațional, învățămintele sale sunt apreciate de guverne, școli și companii de marcă.

Metodele de gândire ale lui De Bono oferă instrumente practice, creative pentru a permite fiecăruia — nu doar celor cu înclinații „artistice” — să fie creativ în mod deliberat. Gândirea creativă poate fi văzută astfel ca o abilitate obișnuită și intenționată, și nu ca un talent misterios. Din punct de vedere cultural, nu a fost dezvoltată gândirea pentru crearea de valori în societate și este timpul să fie tratată mult mai serios. Ca parte a acestei inițiative, Edward de Bono a predat cursuri de gândire în școli, iar metodele sale sunt folosite în mii de instituții de învățământ din întreaga lume.

Edward de Bono este doctor în medicină (Malta), doctor în filozofie (Oxford și Cambridge) și doctor în design (Institutul Regal pentru Tehnologie din Melbourne, Australia) și a urmat un program de master în arte și științe socio-umane (Oxford). A deținut funcții academice la Universitatea din Londra, la Oxford (unde a studiat ca bursier Rhodes), Cambridge și Harvard. A scris peste 80 de cărți traduse în peste 40 de limbi, în domeniul creativității și al gândirii.

EDWARD DE BONO

GÂNDIREA LATERALĂ

Ediția a IV-a

Traducere din engleză de

Sabina Dorneanu

Cuprins

<i>Prefață</i>	9
<i>Introducere</i>	11
<i>Utilitatea acestei cărți</i>	18
Capitolul I Cum lucrează mintea	32
Capitolul II Diferența dintre gândirea laterală și gândirea verticală	47
Capitolul III Atitudinea față de gândirea laterală	56
Capitolul IV Natura gândirii laterale	61
Capitolul V Utilitatea gândirii laterale	66
Capitolul VI Tehnicile	70
Capitolul VII Cum sunt generate alternativele	72
Capitolul VIII Contestarea presupuzițiilor	102
Capitolul IX Inovarea	116
Capitolul X Suspendarea judecății	118
Capitolul XI Designul	124
Capitolul XII Ideile dominante și factorii esențiali. . .	135
Capitolul XIII Fraționarea	145
Capitolul XIV Metoda inversă	155
Capitolul XV Ședințe de brainstorming	164
Capitolul XVI Analogii	185

Capitolul XVII	Alegerea punctului de acces și a zonei de atenție	195
Capitolul XVIII	Stimularea aleatorie.	214
Capitolul XIX	Concepte/diviziuni/polarizare.	230
Capitolul XX	Noul cuvânt PO.	250
Capitolul XXI	Blocajul datorat familiarității.	297
Capitolul XXII	Descrierea/rezolvarea problemelor/designul.	308
<i>Rezumat</i>		332

Utilitatea acestei cărți

Lucrarea de față nu urmărește să introducă un subiect nou și nici nu intenționează să îl familiarizeze pe cititor cu ce se întâmplă în vreun domeniu anume. Ea are o finalitate eminamente practică. Poate fi folosită de cititor în scop personal sau de profesori în scopul de a-i învăța pe elevi.

Vârsta

Procese descrise pe parcursul cărții sunt elementare. Ele se aplică indiferent de vârstă sau de nivelul de educație. Am folosit unele dintre cele mai simple demonstrații pe grupuri de subiecți dintre cei mai dotați din punct de vedere intelectual, cum ar fi programatori de calculatoare, și niciunul nu a avut impresia că este o pierdere de timp. Cu cât grupul e mai dotat din punct de vedere intelectual, cu atât este mai capabil să generalizeze procesul dincolo de forma particulară în care a fost prezentat în demonstrație. În vreme ce grupurile de vârste mai mici apreciază demonstrația pentru ea însăși, grupurile de vârste mai mari sunt mai interesate de concluzia acesteia. Elementele mai simple sunt aplicabile tuturor grupelor de vârstă, însă există și elemente ceva mai complicate, care pot fi de folos numai grupelor cu vârste ceva mai avansate.

La grupurile mai tinere, forma vizuală este mult mai eficientă decât cea verbală, pentru că un copil va încerca întotdeauna să exprime ceva prin imagini și, ceea ce este și mai important, să înțeleagă un mesaj exprimat vizual.

Procesul gândirii laterale este relevant începând de la copiii de șapte ani și până la adulți cu educație universitară. Poate părea o grupă cu limite de vârstă exagerat de largi, însă nu trebuie să uităm că procesul despre care vorbim este la fel de elementar ca gândirea logică, în cazul căreia relevanța nu e limitată la o anumită grupă de vârstă. Relevanța gândirii laterale depășește deosebirile dintre subiecți chiar mai mult decât în cazul matematicii. Gândirea în cauză este relevantă indiferent dacă cel care o studiază lucrează în domeniul științelor, al ingineriei, al istoriei sau al limbii și literaturii engleze. Tocmai datorită acestei aplicabilități generale, materialul folosit în cuprinsul cărții nu necesită o pregătire specială în vreun domeniu particular.

Dezvoltarea atitudinilor specifice gândirii laterale sub forma unui reflex al minții trebuie să înceapă de la vârsta de cel puțin șapte ani. Aplicarea ideilor exprimate în lucrarea de față la un anumit nivel de vârstă trebuie să depindă într-o anumită măsură și de experiența profesorului în prezentarea materialului într-o formă adecvată. În această privință, cele mai întâlnite greșeli sunt următoarele:

- Presupunerea că gândirea laterală este de la sine înțeleasă și că oricum toată lumea e capabilă să gândească în acest fel.
- Presupunerea că este un subiect cu totul special și că pentru majoritatea oamenilor e inutilă și lipsită de relevanță.

Respect pentru oameni și cărți

Vei observa că aspectul practic al cărții devine într-adevăr ceva mai complex pe măsură ce înaintezi cu lectura (separat de materialul special destinat exclusiv profesoriilor). În general, prima parte a materialului este potrivită pentru copiii de șapte ani, iar restul e accesibil pentru oricine, indiferent de vârstă. Asta nu înseamnă însă că prima parte se adresează exclusiv copiilor, iar partea a doua, doar adulților, ci înseamnă că există o modalitate de a predă gândirea laterală fiecărui grup de vârstă.

Cadrul formal

Ca și gândirea logică, gândirea laterală este o atitudine generală a minții, care poate folosi anumite tehnici cu diverse ocazii. Totuși, această atitudine a minții poate fi predată cel mai bine într-un cadru formal, cu ajutorul unor materiale și exerciții specifice. În acest fel este încurajată dezvoltarea unui obicei, sau reflex, al gândirii laterale. Fără un cadru formal nu putem decât să încurajăm și să apreciem gândirea laterală atunci când apare – deoarece niciunul dintre aceste aspecte nu poate să contribuie prea mult la dezvoltarea obișnuinței de a gândi lateral.

Fixarea unei anumite perioade pentru predarea gândirii laterale este mult mai folositoare decât încercarea de a introduce pe nesimțite principiile acesteia în cursul predării unei alte materii.

Dacă profesorul este obligat să expună materialul specific gândirii laterale în același timp cu un alt subiect, ar fi mai bine să-și fixeze un interval scurt de timp în care să predea materialul respectiv (chiar dacă subiectul din acest interval fixat ar putea să fie același cu cel studiat pe tot parcursul anului).

Un interval de o oră pe săptămână în întregul ciclu educațional ar fi suficient pentru formarea atitudinii specifice gândirii laterale – sau a atitudinii creative, dacă preferi acest termen.

Părțile practice ale cărții sunt împărțite în secțiuni diferite. Prin această împărțire nu am intenționat să sugerez că fiecare secțiune trebuie tratată în câte o lecție separată. O astfel de manieră de studiu nu ar folosi la nimic. *Dimpotrivă, ar trebui să folosești structura de bază a fiecărei secțiuni în mod repetat, până când reușești să te familiarizezi cu procesul respectiv. Poți să insiști asupra unei anumite secțiuni timp de mai multe ședințe sau chiar de mai multe luni.* Pe parcurs vei constata că, deși schimbi materialul de bază, dezvolti același proces al gândirii laterale. Folosirea gândirii laterale este ceea ce contează, și nu cunoașterea amănunțită a fiecărui proces. Vei putea dezvolta atitudinea laterală a minții la fel de bine prin practica susținută a unei anumite tehnici, cât și prin practica sumară a tuturor tehnicilor.

Aceste metode nu au nimic special. Ceea ce contează este atitudinea care se ascunde în spatele lor. Însă bunăvoința și simplele sfaturi nu sunt suficiente. Dacă vrem să dezvoltăm o anumită abilitate, trebuie să avem la dispoziție un cadru formal în care să o practicăm – și anumite instrumente pe care să le folosim. Cea mai bună cale de a ne dezvolta gândirea laterală este să dobândim abilitatea de a lucra cu mai multe instrumente care sunt utilizate pentru a obține același efect.

Materialele

Multe dintre demonstrațiile folosite pe parcursul cărții pot să pară banale și artificiale. Chiar așa sunt. Demonstrațiile au drept scop clarificarea anumitor aspecte ale procesului gândirii. Nu intenționează să îl învețe nimic pe cititor, ci doar să-l încurajeze să înțeleagă comportamentul natural al minții. Așa cum conținutul real al fabulelor și al parabolelor este mai puțin important decât mesajul pe care vor să-l transmită, demonstrațiile pot să aibă un cuprins banal pentru a scoate în evidență o idee importantă.

Din păcate, în minte nu există niciun întrerupător pe care să-l putem declanșa atunci când avem de-a face cu chestiunile importante și să-l oprim atunci când ne confruntăm cu probleme minore.

Oricare ar fi importanța subiectului tratat, sistemul se comportă în același fel, adică potrivit naturii sale. În chestiunile importante, funcționarea sistemului poate să fie bruiată de considerații emoționale care nu intervin atunci când avem de-a face cu chestiuni banale. Singurul efect este acela că face ca sistemul să funcționeze cât mai prost

posibil. *Prin urmare, defectele sistemului atunci când are de-a face cu probleme minore sunt aceleași cu defectele care pot apărea atunci când ne confruntăm cu probleme importante.*

Procesul este cel care contează, și nu produsul. Elementele banale și artificiale pe care le veți întâlni pe parcursul cărții ilustrează procesul într-o manieră limpede și accesibilă. Procesul poate fi extras în același fel în care relațiile exprimate printr-o formulă algebrică pot fi separate de înțeleșurile individuale ale simbolurilor pe care le folosesc.

Multe dintre elemente sunt vizuale și chiar geometrice. Am ales astfel de elemente în mod deliberat, pentru că folosirea ilustrărilor verbale poate să inducă în eroare. Cuvintele sunt deja pachete ordonate și fixe de informații, iar în discutarea procesului gândirii trebuie să ne întoarcem la situația ca atare, pentru că alegerea cuvintelor pentru o descriere este deja o opțiune a unui punct de vedere, este deja o etapă târzie în procesul gândirii. Punctul cel mai apropiat de o situație în stare brută la care putem ajunge, înainte de a fi procesată de gândire, îl reprezintă o situație vizuală și sunt preferabile, de regulă, cele geometrice, care se dovedesc a fi mai precise și procesarea lor este mai ușor de studiat. În cazul descrierilor verbale, pe lângă alegerea punctului de vedere și a cuvintelor, există nuanțe ale înțelesului care pot duce la neînțelegeri. În cazul unei situații vizuale nu ni se oferă niciun înțeles. Ni se prezintă, pur și simplu, situația, care este aceeași pentru toți, deși o putem procesa în mod diferit.

Atunci când a înțeles principiile indicate de demonstrațiile artificiale, când a acumulat suficientă practică în procesul sugerat, practicantul poate trece mai departe, la situații

Respect pentru oameni și cărți

mai apropiate de realitate. Este același lucru cu învățarea matematicii plecând de la probleme simple, artificiale și apoi folosirea procesului învățat pentru rezolvarea unor probleme mai importante.

Materialul oferit în carte este destul de restrâns și are mai mult rol de exemplificare. Oricine predă gândirea laterală, fie elevilor, fie copiilor săi, trebuie să suplimenteze materialul oferit în rândurile de față cu propriul material.

Materialul vizual

Pot fi adunate și folosite următoarele materiale:

1. În secțiunea care se ocupă cu aranjarea progresivă a cartoanelor în anumite forme poți realiza aceeași formă pe care am prezentat-o eu sau poți realiza noi modele pentru a ilustra același lucru. În plus, poți să le ceri și elevilor să creeze forme noi.
2. Pot fi luate fotografii și imagini din ziare și reviste. Reprezentările vizuale sunt foarte utile mai ales în secțiunea dedicată modurilor diferite în care putem privi și interpreta o situație dată. Evident că va trebui să înlături titlurile și legendele. Ca să-ți fie mai ușor, lipește imaginile pe cartoane. Dacă găsești într-o revistă mai multe fotografii utile, ar fi bine să faci mai multe copii, pe care să le folosești apoi ca material de studiu permanent.
3. Desenarea unor scene sau a unor oameni în acțiune poate fi realizată chiar de elevi. Un desen realizat de un elev poate reprezenta un material obiectiv pentru toți ceilalți. Complexitatea sau acuratețea desenei este mai puțin importantă, de vreme ce contează doar felul în care va fi privit de ceilalți.

4. În secțiunile care cer executarea unor planuri sub formă de desene poți folosi desenele existente nu numai pentru elevii care le-au realizat, ci și pentru cei din ciclurile următoare.

Materialul verbal

Poate fi inclus orice material scris, vorbit sau înregistrat.

1. Materialul scris poate fi luat din ziare sau reviste.
2. Materialul scris poate fi suplimentat de profesor, care poate să scrie ceva despre un anumit subiect dintr-un anumit punct de vedere (chiar dacă acesta este simulat).
3. Materialul scris poate fi suplimentat și de elevi, cărora li se poate cere să scrie un text scurt pe o anumită temă.
4. Materialul vorbit poate fi luat din programele de radio, din înregistrări ale unor emisiuni de radio sau din înregistrări ale unor discursuri simulate.
5. Materialul vorbit poate fi obținut și de la elevi, cărora li se poate cere să discute despre un anumit subiect.

Materialul de tip problemă

Cadrul de tip problemă este foarte util pentru a încuraja gândirea deliberată. E foarte greu să ne gândim la o problemă când ni se cere să facem asta, la comandă. Există mai multe tipuri de probleme.

1. Probleme globale ale omenirii, cum ar fi cea a deficitului mondial de hrană. Acestea sunt, în mod evident, probleme deschise.